ZAMONAVIY TA’LIM SHAROITIDA O‘QUVCHILARNING EKOLOGIK VA IJTIMOIY MAS’ULIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Arslonov Jasurbek Mamasharifovich
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya
Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim sharoitida o‘quvchilarning ekologik va ijtimoiy mas’uliyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari hamda metodik yondashuvlari tahlil qilinadi. Ekologik madaniyat va ijtimoiy mas’uliyatning shaxs kamolotidagi o‘rni yoritilib, kompetensiyaviy yondashuv, loyiha asosida o‘qitish, muammoli ta’lim, xizmat faoliyatiga asoslangan ta’lim (Service Learning) hamda raqamli texnologiyalarning ushbu jarayondagi ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijasida o‘quvchilarda ekologik ong, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy faollikni shakllantirishga qaratilgan metodik model taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: *ekologik ta’lim, ijtimoiy mas’uliyat, ekologik madaniyat, kompetensiyaviy yondashuv, loyiha metodi, Service Learning, barqaror rivojlanish, ekologik ong.*

KIRISH

Bugungi kunda dunyo miqyosida ekologik muammolarning kuchayishi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati hamda jamiyatda fuqarolik mas’uliyatini oshirish masalalari ta’lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Xususan, o‘quvchilarda ekologik madaniyat va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirish barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Zamonaviy ta’lim nafaqat fan asoslarini o‘rgatish, balki yosh avlodni tabiatga ehtiyotkor munosabatda bo‘lish, jamiyat manfaatlarini hurmat qilish va ijtimoiy muammolarni hal etishda faol ishtirok etishga tayyorlashni ham nazarda tutadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham ekologik ta’lim va tarbiya masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida ekologik madaniyatni yuksaltirish, yoshlarni tabiatni asrash ruhida tarbiyalash hamda ularning fuqarolik faolligini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Shu sababli zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida o‘quvchilarning ekologik va ijtimoiy mas’uliyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi.

Ekologik va ijtimoiy mas’uliyat tushunchalarining pedagogik mohiyati

Ekologik mas’uliyat shaxsning tabiatga ongli munosabati, atrof-muhitni muhofaza qilishga tayyorligi va ekologik muammolarni hal etishda faol ishtirok etish qobiliyatini ifodalaydi. Ijtimoiy mas’uliyat esa insonning jamiyat oldidagi burchlarini anglash, fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lish va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishini nazarda tutadi.

Mazkur sifatlar o‘quvchilarda quyidagi komponentlar asosida shakllanadi:

- ekologik va ijtimoiy bilimlar;
- qadriyat va munosabatlar;
- amaliy faoliyat ko‘nikmalari;

- refleksiv va baholash qobiliyatlari.

Shuning uchun ekologik va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirish ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida tizimli ravishda olib borilishi zarur.

Zamonaviy ta’lim sharoitida ekologik va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirish metodlari

Kompetensiyaviy yondashuv

Kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchilarning nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lashiga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv asosida ekologik muammolarni hal etish, ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalari rivojlantiriladi.

Masalan, chiqindilarni saralash, suvni tejash yoki energiya resurslaridan oqilona foydalanish bo‘yicha amaliy topshiriqlar o‘quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishga yordam beradi.

Loyiha asosida o‘qitish

Project-Based Learning (PBL) texnologiyasi o‘quvchilarni real hayotdagi ekologik va ijtimoiy muammolar ustida ishlashga undaydi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar muammoni aniqlash, ma’lumot to‘plash, tahlil qilish va natijalarni taqdim etish ko‘nikmalarini egallaydilar.

Quyidagi loyihalar samarali natija beradi:

- “Yashil maktab” loyihasi;
- “Bir o‘quvchi – bir daraxt” aksiyasi;
- “Toza hudud” ekologik tashabbusi;
- “Mahallam ekologiyasi” tadqiqot loyihasi.

Muammoli ta’lim

Muammoli ta’lim o‘quvchilarda tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantiradi. O‘quvchilar ekologik inqirozlar, global iqlim o‘zgarishi, suv tanqisligi kabi masalalarni o‘rganib, ularning yechimlarini izlaydilar.

Bunday faoliyat natijasida o‘quvchilarning tahliliy va tadqiqotchilik kompetensiyalari shakllanadi.

Service Learning texnologiyasi

Service Learning ta’lim va jamoatchilik xizmatini integratsiyalovchi innovatsion yondashuv hisoblanadi. O‘quvchilar nazariy bilimlarni amaliy faoliyatga tatbiq etib, ekologik aksiyalar va ijtimoiy tadbirlarda ishtirok etadilar.

Masalan:

- daraxt ekish aksiyalari;
- ekologik targ‘ibot ishlari;
- kam ta’minlangan oilalarga ko‘mak berish;
- ko‘ngillilar harakati faoliyati.

Mazkur faoliyatlar o‘quvchilarning ijtimoiy faolligi va fuqarolik mas’uliyatini kuchaytiradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Raqamli ta’lim vositalari ekologik va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishda keng imkoniyatlar yaratadi. Virtual laboratoriyalar, interaktiv xaritalar, elektron platformalar

va sun’iy intellekt vositalari o‘quvchilarga ekologik muammolarni chuqurroq o‘rganish imkonini beradi.

Shuningdek, internet tarmoqlari orqali ekologik loyihalar tashkil etish va xalqaro tajribalarni o‘rganish mumkin.

Ekologik va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishning metodik modeli

Tadqiqotlar asosida quyidagi metodik model taklif etiladi:

1. Motivatsion bosqich – ekologik va ijtimoiy muammolarga qiziqishni shakllantirish.
2. Kognitiv bosqich – nazariy bilimlarni egallash.
3. Faoliyat bosqichi – loyihalar va amaliy ishlarni tashkil etish.
4. Refleksiv bosqich – natijalarni tahlil qilish va baholash.

Mazkur model o‘quvchilarning ekologik ongini rivojlantirish bilan birga ularda jamiyat oldidagi mas’uliyat hissini ham shakllantiradi.

XULOSA

Zamonaviy ta’lim sharoitida o‘quvchilarning ekologik va ijtimoiy mas’uliyatini rivojlantirish ta’lim-tarbiya jarayonining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Kompetensiyaviy yondashuv, loyiha asosida o‘qitish, muammoli ta’lim, Service Learning texnologiyasi hamda raqamli ta’lim vositalari ushbu jarayonning samaradorligini oshiradi.

Ekologik madaniyat va ijtimoiy mas’uliyatga ega bo‘lgan yoshlar jamiyat taraqqiyoti hamda barqaror rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Shu bois ta’lim muassasalarida mazkur kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodikalarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022. – 416 b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 80 b.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 23.09.2020.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-754-XII-son, 09.12.1992 (o‘zgartirish va qo‘shimchalar bilan).
5. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2017. – 63 p.
6. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York: United Nations, 2015. – 41 p.
7. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. – New York: Macmillan, 1916. – 434 p.
8. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984. – 256 p.
9. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
10. Thomas J.W. A Review of Research on Project-Based Learning. – San Rafael, CA: Autodesk Foundation, 2000. – 46 p.
11. Johnson D.W., Johnson R.T. An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning. Educational Researcher. – 2009. – Vol. 38(5). – P. 365–379.

12. Wals A.E.J. Learning Our Way to Sustainability. Journal of Education for Sustainable Development. – 2011. – Vol. 5(2). – P. 177–186.
13. Furco A. Service-Learning: A Balanced Approach to Experiential Education. In: Expanding Boundaries: Serving and Learning. – Washington, DC: Corporation for National Service, 1996. – P. 2–6.
14. Sterling S. Sustainable Education: Re-visioning Learning and Change. – Totnes, UK: Green Books, 2001. – 96 p.
15. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi. Ekologik ta’lim va barqaror rivojlanishga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar to‘plami. – Toshkent, 2023.
16. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti. – Toshkent, 2022.
17. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Barqaror rivojlanish va ekologik ta’lim bo‘yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2023.
18. Tilbury D. Education for Sustainable Development: An Expert Review of Processes and Learning. – Paris: UNESCO, 2011. – 120 p.
19. Palmer J.A. Environmental Education in the 21st Century: Theory, Practice, Progress and Promise. – London: Routledge, 1998. – 288 p.
20. Hungerford H.R., Volk T.L. Changing Learner Behavior through Environmental Education. Journal of Environmental Education. – 1990. – Vol. 21(3). – P. 8–21.